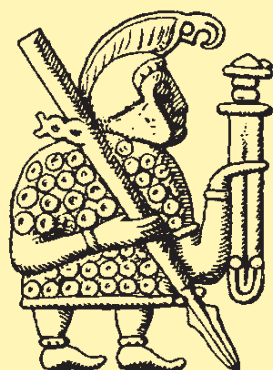

.. FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

2021/4

En eggad benspets från Eklundshov – nyfynd vid ny osteologisk analys

Den eggade benspetsen, tidigare benämnd fågelpil i analogi med fågeljakt med kastspjut från Grönland (Nilsson 1862), är en känd fyndkategori i södra Sverige. Den kopplas generellt samman med spånteknologin i flinta och dateras grovt till perioden ca 8500–4500 f.Kr. De eggade benspetsarnas utseende är ganska likartat bortsett från större spetsar, vilka brukar tolkas som dolkar eller spjut (se t.ex. Lidén 1942). Fragment och ej kompletta spetsar är därför svåra att typologisera, slitage och ombearbetningar försvårar ytterligare. Många fynd är inte direktdaterade och flera har påträffats som enstaka fynd vid exempelvis utdikning av torvmarker och kan således inte knytas till boplatkontexter. Trots det har övergripande trender noterats, som att unilateralt eggade benspetsar verkar ersätta bilateralt eggade i slutet av mesolitikum, ca 5000 f.Kr. (Gummesson 2018 och där anförd litteratur).

De eggade benspetsarnas funktion har diskuterats, att de skulle ha använts för fågeljakt får anses otroligt då deras storlek och kraft är överdimensionerad för fåglar. Lidén (1942) och Larsson (1973) menade att de snarare var avsedda för jakt på storvilt, bland annat då ett fynd som påträffats i samband med skelettet av ett vildsvin.

Mesolitisk spåntekologi kopplas till användningen av eggade jaktredskap och under mer än 30 års tid har spånteknologi i östra Mellansverige diskuterats. Fynd av spån, mikrospån och spånlikande avslag påträffas på de mesolitiska lokalerna i regionen men fynd av eggade benspetsar har inte rapporterats. Avsaknaden har lett till en teoretisk diskurs med fokus på de litiska materialen. Åkerlund (2001) skriver, i samband med fynd av mikrospån från den mesolitiska lokalen Eklundshov, att det är möjligt att mikrospån har kommit till regionen i form av färdiga flinteggade benspetsar och att flinta inte bearbetades på plats i skärgården.

Det finns endast två rapporterade benföremål från mesolitiska boplatser på Södertörn. Båda är fragment av hullingförsedda benspetsar, tolkade som ljuster eller harpuner. Den ena

hittades på Jordbro industriområde (Lindgren & Lindholm 1998), och den andra på en av Rikstenboplatserna, inte långt ifrån Eklundshov (Sundström et al. 2020). Föremålstypen påträffas även under senare tidperioder och kopplas till både fiske och säljakt. De skaftas direkt och har generellt inte någon komposit eggdel, även om det finns enstaka exempel på både hullingförsedda och eggade spetsar (Vankina 1999, fig. XXVIII, XXIX). De nordligaste fynden av eggade benspetsar utgörs av samlingen från Motala i Östergötland samt tre ytterligare fynd. Dels ett fynd ifrån Tåtorp, Västergötland, som påträffades i samband med grävandet för Göta kanal (Lindqvist 1918), dels ett fynd ifrån Sala, Västmanland, som endast finns beskrivet i inventeringsboken (L2003:6530) och slutligen ett fynd från Revsund, Jämtland (Lindqvist 1918). Fyndet ifrån Sala beskrivs som eggat med flinta medan det inte finns någon uppgift om eggmaterialet i fyndet från Tåtorp eller Revsund.

Den mesolitiska lokalen Eklundshov (L2017:2923), i Botkyrka socken, Södermanland, undersöktes år 1986 i samband med exploatering för Grödingebanan. Platsen låg under mesolitikum på en större ö, i en sydsluttning i en vik i en skärgårdsarkipelag. I anslutning fanns flera större öar vilket bör ha skapat ett skyddat läge och relativt mycket landmassa trots att platsen låg i de yttre delarna av den mesolitiska skärgården. Lokalen uppvisar ett av de större mesolitiska fyndmaterialen från Södertörn och har tolkats som en mer permanent bebodd plats. Flera kronologiska faser finns representerade. Det mesolitiska materialet dateras främst till 7000–6100 f.Kr., även om äldre dateringar också finns. På lokalen har 18 mikrospån av kambrisk flinta påträffats, därtill har 112 spån eller spånliknande avslag i kvarts registrerats (Gustafsson et al. manus). Ett av flintspånen har kvarvarande krusta (Gustafsson Gillbrand 2018). Dessutom finns ett bevarat bränt osteologiskt material.

Bevarade mesolitiska osteologiska material är ovanliga i östra Mellansverige men förekommer och består då av kraftigt fragmenterade och

Fig. 1. Fyndet av en fragmenterad, bränd eggad benspets från Eklundshov. A) visar sida med fåra för fäste av eggen. B) visar den formade spetsen med firsidigt tvärsnitt och facetter efter formandet. Foto: Sara Gummesson, Stockholms universitet. – The fragmented burned slotted bone point from Eklundshov. A) view of the preserved slot for insets. B) the shaped tip of the point with quadrilateral cross section.

brända ben. Materialet från Eklundshov består av över 5 500 fragment motsvarande en vikt på 955 gram. Tidigare analyser har identifierat ben från säl, utter, hare och hund/räv, samt även små mängder fisk- och fågelben (Gustafsson et al. manus). I samband med projektet "Bevingade intressen" gjordes en ny analys av benmaterialet från Eklundshov, med syfte att identifiera fågelben.

Resultat

Under analysen påträffades spetsdelen av en eggad benspets (fig. 1) i en kontext (E124, H755, Fnr: 368) från den nordöstra delen av den undersökta ytan, ca 60–65 m.ö.h. Fragmentet är litet och hårt bränt (grad 6, efter Stiner et al. 1995), 12 mm långt med en grövsta diameter på 3,2 mm, och en vikt på endast 0,07 gram. Fragmentet är spetsformat, två sidor är mer plana än de övriga rundade sidorna och formade av skrapning/hyvlning. Den yttersta delen av spetsen har ett firsidigt tvärsnitt där man ser facetter efter formandet av spetsen (fig. 1B). Det är inte omöjligt att benspetsen har skärpts upp efter en tids användning. På ena långsidan av fragmentet syns delar av en fåra för insättning av eggar.

Fåran är endast 4,2 mm lång och i dess bevarade del mycket grund, dock syns tydliga strieringar efter det stenredskap som använts för att göra fåran. På övriga ytor syns inte längre några tydliga strieringar efter de redskap eller teknik som använts för att forma benet. Det är inte ovanligt att stora delar av spåren efter tillverkningen försvinner på eggade benspetsar, de kan ha polerats bort medvetet eller omedvetet under tiden föremålet använts. I detta fall kan även förbränning ha påverkat benytan. Benfragmentet är litet och har inga bevarade morfologiska karaktärer och kan därför inte artbedömas, men det kommer från ett däggdjur.

Diskussion

Det är lätt att missa små fragment av benföremål i hårt fragmenterade osteologiska material, men noggranna tafonomiska analyser från flera mesolitiska lokaler har visat att både föremålsfragment och avfall från tillverkning av benföremål finns representerade i materialen (Gummesson 2018).

Fyndet från Eklundshov kan jämföras med materialet från Motåla, där 43 fynd av både mer kompletta och kraftigt fragmenterade, obrända,

Fig. 2. Exempel på eggade benspetsar i olika fragmenteringsgrad från Motala, Östergötland, jämförda med Eklundshovsfyndet, längst ned i bilden. Foto: Sara Gummesson, Stockholms universitet. – Examples of slot-ted bone points in different stages of fragmentation from Motala, Östergötland, compared with the slotted bone point from Eklundshov, at the bottom.

eldpåverkade och hårt brända eggade benspetsar gjorts (Gummesson 2018 och där anförd litteratur) (fig. 2). Flera av fragmenten är små (<10 mm) och minst två utgör, likt fyndet från Eklundshov, spetsdelen av eggade benspetsar.

Stora bevarade material av benföremål förknippas ofta med syrefria dränkta miljöer med goda bevarandeförhållanden för organiska material. Men föremålsinventarier påverkas också av vilken del av boplatserna som undersökts. Kontextuella studier i Motala och på den mesolitiska lokalen Ringsjöholm i Skåne, båda lokaler med dränkta vattenavsatta lager och torra kulturlager på land, har visat att fynd av eggade benspetsar snarare hittas i lager på land. I Motala har 70 % (N=30) av de eggade benspetsarna påträffats i torra kulturlager medan endast 30 % (N=13) tillvaratagits i sediment avsatta i vattnet utanför boplatserna. Vid Ringsjöholm kan 92 % (N=31) av fragmenten från eggade benspetsar knytas till kontexter på land. Generellt påträffas föremålstypen alltså främst på boplatserna, och

inte i vattnet utanför dem. Men fragmenteringsgraden är också högre i lager avsatta på land (Gummesson 2018 och där anförd litteratur), vilket försvårar identifiering.

I Skandinavien tycks förekomsten av eggade benredskap sammanfalla med postglacial litisk teknologi som sprids från öst till väst när istäcket drar sig tillbaka (Manninen et al. 2021 och där anförd litteratur). Spånteknologin i de geografiska områden som saknar flinta som lokalt råmaterial, exempelvis Södertörn, där istället kvarts är det dominerade litiska materialet, har länge diskuterats. Ska de flintspån som hittas på dessa lokaler ses som importföremål, tagna ur sin ”ursprungliga kontext”? Har föremål, råmaterial eller idéer koloniserat landskapen? Kan man tala om en motsvarande spånteknologi i kvarts som den i flinta, och ska de spånliknande avlagen likställas med spån som använts som eggar i kompositspetsar? Minst tre fynd av eggade benspetsar från moderna undersökningar i Östergötland har eggar av kvarts,

kvartsit och mylonitiserad kvarts (Knutsson et al. 2016; Molin et al. 2014; Hallgren 2020). Inget av dessa fynd kan dock kopplas till den typen av skärgårdsmiljö som Södertörn utgjorde under mesolitikum, vilket gör Eklundshovsfyndet speciellt. Eggade spetsar förekommer dock på kustlokaler i områden där flintan dominerar, i södra och västra Sverige samt på Gotland (se t.ex. Larsson 1990). Fyndet från Eklundshov utgör det konkreta beviset på användandet av eggade jaktredskap i de kvartsdominerade skärgårdslandskapen i östra Mellansverige. Potentiellt har eggade benspetsar varit vanliga även här men fragmentering, bevaringsförhållanden och andra tafonomiska faktorer har påverkat denna skenbara frånvaro.

Då det är möjligt att bedöma utgör ofta ben från stora landlevande djur, exempelvis kronhjort, råmaterial till olika benspetsar (Gummesson 2018). Benmaterialet från Eklundshov återspeglar jakt på säl och småvilt, en kontext som tidigare saknat rapportering av denna föremålskategori. Platsens placering på en större ö, i en skärgårdsmiljö med lite mer landmassa, öppnar för att mer terrestriska faunaresurser också kan ha utnyttjats. Men möjligen har en regional förändring skett, spetsar tidigare nyttjade i en terrestrisk miljö har anpassats till ett skärgårdslandskap och kanske till och med säljakt. Detta passar väl med att eggade benspetsar utgör en organisatoriskt flexibel teknologi som kunde förändras och möta en stor variation vad gäller de kulturella och teknologiska förutsättningarna (Manninen et al. 2021).

Mikrospånen från Eklundshov påträffades i två koncentrationer på den undersökta ytan. Lindgren (1996) föreslår att dessa koncentrationer möjligen ska anses representera komposita redskap. Den eggade benspetsen kan inte kontextuellt knytas till koncentrationerna, men efter 35 år kan Eklundshov äntligen stoltsera med ett av de minsta fynden av en eggad benspets.

Referenser

- Gummesson, S., 2018. *Points on production: Taphonomic research on Mesolithic osseous assemblages in Sweden*. Stockholm.
- Gustafsson Gillbrand, P., 2018. *Stenbruk: Stenartefakter, råmaterial och mobilitet i östra Mellansverige under tidig- och mellanmesolitikum*. Stockholm.
- Gustafsson, P., Lindgren, C., Risberg, J. & Karlsson, S., manus. The Eklundshov Site. Åkerlund et al. *Södertörn – Interdisciplinary investigations of Stone Age sites in Eastern Middle Sweden*.
- Hallgren, F., 2020. Samtidigt, i en annan del av Dagsmossen. *Populär Arkeologi* 1:10–15.
- Knutsson, H., Knutsson, K., Molin, F. & Zetterlund, P., 2016. From flint to quartz: Organization of lithic technology in relation to raw material availability during the pioneer process of Scandinavia. *Quaternary International* 424:32–57.
- Larsson, L., 1990. The Mesolithic of Southern Scandinavia. *Journal of World Prehistory*, 4 (3):257–309.
- Larsson, U. K., 1973. *De svenska fynden av flinteggade benspetsar*. Trebetygsuppsats i arkeologi, Lunds universitet. Lund.
- Lidén, O., 1942. *De flinteggade benspetsernas nordiska kulturfas: Studier i anslutning till nya sydsvenska fynd*. Lund.
- Lindgren, C. & Lindholm, P., 1998. *En mesolitisk boplatz vid Jordbro industriområde. Hanningeleden*. Riksantikvarieämbetet UV Mitt, rapport 1998:73.
- Lindgren, C., 1996. Fyndkoncentrationer och aktivitetstyper – metodval och tolkningsproblem. Bratt, P. (red.). *Stenålder i Stockholms län*. Stockholm.
- Lindqvist, S., 1918. Nordens benålder och en teori om dess stenåldersraser. *RIG – Kulturhistorisk tidskrift* 1(2):64–84.
- Manninen, M., Asheichyk, V., Jonuks, T., Kriiska, A., Osipowicz, G., Nikolaevich Sorokin, A., Vashanau, A., Riede, F. & Persson, P., 2021. Using radiocarbon dates and tool design principles to assess the role of composite slotted bone tool technology at the intersection of adaptation and culture-history. *Journal of Archaeological Method and Theory* 28:845–870.
- Molin, F., Gruber, G. & Hagberg, L., 2014. Motala – a North European focal point? Riede, F. & Tallavaara, M. (eds.). *Lateglacial and postglacial pioneers in Northern Europe*. Oxford.
- Nilsson, S., 1862. *Skandinaviska nordens ur-Invånare, ett försök i komparativa Ethnografien och ett bidrag till människoslägtets utvecklingshistoria*. Stockholm.
- Stiner, M. C., Kuhn, S. L., Weiner, S. & Bar-Yosef, O., 1995. Differential burning, recrystallization, and fragmentation of archaeological bone. *Journal of Archaeological Science* 22:223–237.

- Sundström, L., Guinard, M., Svenman, E. & Andersson, F., 2020. *Rikstenboplatserna: Arkeologisk undersökning av mesolitiska platser på Södertörn med yxproduktion och stora kokgropar samt utmarksbruk från senneolitikum till äldre järnålder L2017:2912, L2017:2913, L2017:3521, L2017:3368, Riksten 8:1, Botkyrka socken och kommun, Södermanland, Stockholms län*. Societas Archaeologica Upsaliensis, rapport 2020:29.
- Vankina, L., 1999. *The collection of Stone Age bone and antler artefacts from Lake Lubāna*. Riga.
- Åkerlund, A., 2001. Stenålder i östra Mellansverige: Undersökningar utförda under de senaste decennierna. Bergensträhle, I. & Hellerström, S. (red.). *Stenåldersforskning i fokus: Inblickar och utblickar i sydkandinavisk stenåldersarkeologi*. Lund.

Sara Gummesson

Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet
Stockholms universitet
Wallenberglaboratoriet
SE-106 91 Stockholm
sara.gummesson@ofl.su.se

Christina Lindgren

Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
SE-722 12 Västerås
christina.lindgren@kmmmd.se

Utgiven av

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i samarbete med Historiska museet.

Fornvännen finns på webben i sin helhet från första årgången och publiceras löpande där med ett halvårs fördröjning med licens CC-BY: vitterhetsakademien.se

Ansvarig utgivare och huvudredaktör

Mats Roslund

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

mats.roslund@ark.lu.se

Redaktionssekreterare och mottagare av manuskript

Peter Carelli

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

fornvannen@vitterhetsakademien.se

Redaktörer

Herman Bengtsson, herman.bengtsson@upplandsmuseet.se

Christina Fredengren, christina.fredengren@shm.se

Åsa M Larsson, asa.larsson@raa.se

Produktion och distribution

eddy.se ab

Prenumeration

eddy.se ab

order@bokorder.se

0498-25 39 00

Helårsprenumeration i Sverige (4 häften) 300 kronor, lösnummer 90 kronor

Helårsprenumeration utlandet 350 kronor

Journal of Swedish Antiquarian Research

published by The Royal Academy of Letters, History and Antiquities

Subscription price outside Sweden (four issues) SEK 350:–

FORNVÄNNEN började utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1906 och ersatte då *Akademiens Månadsblad* samt *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, som båda tillkommit under 1870-talets första år. Förutom i Sverige finns *Fornvännen* på drygt 350 bibliotek och vetenskapliga institutioner i mer än 40 länder.

Tidskriften är referentgranskad.

FORNVÄNNEN («The Antiquarian») has been published by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities since 1906, when it replaced two older journals which had started in the early years of the 1870s. Outside Sweden *Fornvännen* is held by more than 350 libraries and scientific institutions in over 40 countries.

The journal is peer-reviewed.

ISSN 0015-7813

Printed in Sweden by Norra Skåne Offset, Klippan 2021